

kopie OC

1001 SEP. 1997

aanvr. deel. VR 1/9-9FR

ORGELCOMMISSIE DER NEDERLANDSE HERVORMDE KERK

- Postbus 405 -2260 AK Leidschendam - Tel. 070-3131277 -

Voorlopig Rapport betreffende het orgel in het kerkgebouw der SOW-gemeente te Gasselternijveen (voorheen de Ned. Herv. Kerk).

Conform artikel 2 der Generale Regeling voor de werkwijze van de Orgelcommissie (Ordinantie 18-11-4). Het onderzoek is uitgevoerd op 25 juni 1997. Onderzoek en rapportage zijn verzorgd door Aart van Beek, gecommiteerde voor orgelzaken.

Beknopt historisch overzicht.

Blijkens een inscriptie op de fundamentbalk in de ventielkast is het orgel in 1850 vervaardigd door H.E.Freytag en Zoon te Groningen. In 1900 werd het instrument gewijzigd door de Gebr. Van Oeckelen te Groningen. Het is onduidelijk of het orgel oorspronkelijk voor het huidige kerkgebouw is vervaardigd of dat het in 1900 van elders werd geplaatst.

In 1959 is het orgel in het kader van een kerkrestauratie uit het gebouw verwijderd en vervolgens herplaatst door L.Rinkema te Aduard. In later tijd werden er door een niet professioneel geschoold iemand werkzaamheden verricht van ondermaats niveau.

Beschrijving.

Het orgel staat op een balkon tegen de oostmuur van het kerkinterieur. Het front dateert ten dele uit 1850 en ten dele uit 1900. De kas is in 1900 aanzienlijk dieper gemaakt. De toen vervaardigde onderkas is iets breder dan de bovenkas.

Het is niet onmogelijk dat het front in de oorspronkelijke ordening zonder onderstuk in een balustrade was opgenomen. Wellicht bevond de klaviatuur zich voor 1900 aan de achterzijde. De windlade dateert uit 1850 doch is in 1900 aangepast. De klaviatuur bevindt zich in de rechterzijwand (vanuit de kerk gezien). Deze dateert uit 1900.

Op de vloer van de kas bevindt zich een magazijnbalg met twee scheppers. Tussen de klaviatuur en de balg staat een ventilator in dempkist. Daarboven liggen het wellenraam en de windlade. De windlade heeft een heletoonsordening vanuit het midden aflopend (Cis-kant klavierzijde).

De dispositie luidt in volgorde vanaf het front als volgt:

Manuaal (C-f3):

Praestant 8' C en Cs metalen binnenpijpen, D t/m d1 in het front, ds1 t/m f3 op de lade. Aan de C-kant (noord) elf binnenpijpen met stemkrullen en twee met nat. lengte. Aan de Cis-kant acht met expressions, twee met stemkrullen en twee met natuurlijke lengte, pijpwerk 1850 aangepast in 1900. De bovendelen van de tussenvelden hebben pijpen met stemkleppen, doch deze staan op een regel zonder conductgaten. Pijpwerk overwegend 1850 met verschuivingen.

Violon 16' geheel met expressions, opgeschoven, huidige e3 was een d. Klinkt meer als Praestant 16'. Pijpwerk overwegend 1850.

Bourdon 16' bas eiken, discant metaal, C-cs1 afgevoerd van de lade. Pijpwerk overwegend 1850.

Viola di Gamba 8' C-H uit Holpijp 8', c°-c1 expressions, d1-b2 stemkrullen, h2-f3 nat. lengte. Pijpwerk 1850 in de oorspronkelijke ordening.

Holpijp 8' C-H eiken afgevoerd, c°-f3 metaal. Pijpwerk 1850.

Octaaf 4' C-kant C t/m Gs expressions, B t/m b1 stemkrullen, c2 t/m e3 nat. lengte, Cis-kant Cs t/m a1 stemkrullen, b1 t/m f3 nat. lengte. Pijpwerk 1850, latere verschuivingen.

Octaaf 2' C en Cs expressions, D t/m b° stemkrullen, h°-f3 nat. lengte. Pijpwerk

1850, latere verschuivingen.

Mixtuur III bas 2'+1 1/3', een koor ontbreekt.

Mixtuur IV discant 4'+2 2/3'+2', een koor ontbreekt.

Samengesteld uit pijpwerk van 1850 en 1900, later gewijzigd.

Trompet 8' Pijpwerk waarschijnlijk 1900. Metalen koppen en stevels met messing ringen.

Aangehangen pedaal C-a°.

De toestand van de onderdelen.

De **kas** verkeert in een ogenschijnlijk redelijke staat. Het geheel van balustrade en orgelkas vergt echter op veel details herstel. Er is uitdrogingschade in kasdelen en vooral in de balustrade.

De windvoorziening funktioneert nog wel maar de **balg** is al enkele malen provisorisch afgeplakt. Ook in de kanalisatie is lekkage. De **windlade** verkeert in deplorabele staat. Er is zeer veel doorspraak bij het nemen van de blinde proef, dat is het openen van alle ventielen bij gesloten registers. Daarnaast is er veel bijspraak in de diverse registers. Het **regeerwerk** funktioneert zeer matig. Er was bij het onderzoek geen hangerij aan de orde. Er is veel rammel in de traktuur door slijtage.

Het **pijpwerk** verkeert in een wisselende conditie. Vrijwel alle houten pijpen zijn lek. Diverse scheuren en losse lijmnaden zijn provisorisch afgeplakt. Het metalen pijpwerk, zowel het Freytag- als het Van Oeckelenmateriaal, is van een degelijke makelij. De originele loden conducten zijn verdwenen. Momenteel bestaan deze uit buizen van hard plastic.

Ondanks de grote mankementen is onmiskenbaar te horen dat het orgel een grote klankschoonheid heeft. Het klankconcept is uitstekend geschikt voor het kerkelijk orgelspel en in bepaalde mate concertante toepassing.

Beleidsadvies.

Het orgel behoeft een zorgvuldige restauratie die in principe een conservering van de nog grotendeels aanwezige toestand van 1900 zal inhouden. Op details is correctie van latere ingrepen noodzakelijk. Hoewel, afgezien van het verdwenen Mixtuurkoor, het pijpwerk in de ordening uit 1900 aanwezig lijkt te zijn is nader onderzoek dienaangaande noodzakelijk.

Het orgel is van monumentale waarde. Dat houdt in dat de overheid in principe bijdraagt in de onderhouds- en restauratiekosten. De subsidie voor het onderhoud is 50% van de jaarlijkse kosten binnen een grens van fl. 300,- à fl. 3.000,- aan orgelmakerskosten. De subsidie voor een restauratie bedraagt in theorie 70% van alle kosten. De huidige subsidieregeling is nog slechts kort van kracht. Aangenomen mag worden dat het aanvragen en het eventueel verkrijgen van een subsidie geruime tijd zal vergen. Juist daarom is het heden noodzaak de procedure hiertoe in gang te zetten.

Een eerste stap is om één der in het kader van onze commissie werkende adviseurs in de arm te nemen t.w. de heren:

Aart Bergwerff te Pernis.

Jan Jongepier te Leeuwarden.

Hans van Nieuwkoop te Haarlem (momenteel niet beschikbaar).

Stef Tuinstra te Groningen.

De gekozen adviseur zal een restauratieplan opstellen op basis waarvan een orgelmaker een offerte kan doen. Plan en bijbehorende begroting moeten bij de gemeente worden ingediend. In de huidige regeling wordt de subsidietoekenning in principe provinciaal geregeld. Het plan moet echter door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg inhoudelijk en financieel worden goedgekeurd. Ook moeten de

adviseur en de orgelmakerij voor deze dienst acceptabel zijn. Bij het restauratieplan behoort ook een historisch rapport. Naar bij het bezoek werd medegedeeld wordt momenteel door enkele gemeenteleden moeite gedaan de archivalia op te sporen.

Voor dit project komen de volgende orgelmakers in aanmerking:

Orgelmakerij Bakker & Timmenga te Leeuwarden.
Flentrop-Orgelbouw te Zaandam.
Orgelmakerij Gebr. Reil te Heerde.
Mense Ruiters Orgelbouw te Zuidwolde (Gr).
Orgelmakerij Gebr. Van Vulpen te Utrecht.
Verschuieren Orgelbouw Heythuysen (L).

De kosten van een restauratie zijn op basis van het huidige prijspeil globaal fl.160.000,- à fl. 200.000,- bedragen incl BTW en advieskosten. Doch exclusief schilderwerk. Een stelpost van fl. 20.000,- (incl. vergulden) is hiervoor aannemelijk.

De advieskosten bedragen 5% van de orgelmakerskosten, 4% voor de adviseur en 1% voor onze commissie. Wij volgen daarvoor de zaak, verlenen zonodig bijstand en geven tenslotte een eindoordeel. Voorts worden onkosten in rekening gebracht. Deze zullen als regel niet meer dan 2% van de orgelmakerskosten bedragen.

Het is billijk dat aan de adviseur, die in de arm wordt genomen, een voorschot op het honorarium wordt uitbetaald zodra het restauratierapport gereed is. Een bedrag van fl.2.000,- incl. BTW, plus een vergoeding van de reeds gemaakte kosten achten wij redelijk.

Overige opmerkingen.

De hervormde gemeente en de gereformeerde kerk van Gasselternijveen zijn in dit geval gefuseerd. Recent is de "Stichting Orgelfonds Gasselternijveen" opgericht die als doel heeft een orgelrestauratie mogelijk te maken.

Een formeel aspect is dat kerkgebouw en instrument eigendom van de hervormde kerkvoogdij zijn. Hoewel het project door de gehele SOW-gemeente gedragen zal moeten worden, zal de kerkvoogdij de procedures voor het verkrijgen van subsidie en het verlenen van een opdracht formeel moeten uitvoeren. De zakelijke overeenkomst met de adviseur en nadien de orgelmaker is evenzeer de verantwoordelijkheid van de kerkvoogdij.

Het komt vaker voor dat er een stichting in het leven wordt geroepen om een orgelrestauratie (ook financieel) mogelijk te maken. Wij juichen uiteraard toe dat dit op tal van plaatsen tot resultaat heeft geleid. Er zijn echter ook gevallen waar een te zelfstandige opstelling van een stichting tot grote problemen heeft geleid.

Wij wijzen er dan ook met nadruk op dat, ook al delegeert een kerkvoogdij de werkzaamheden aan een stichting of commissie, de kerkvoogdij juridisch verantwoordelijk blijft voor de gang van zaken en dus bij calamiteiten ook als enige aansprakelijk is.

Wij bevelen dan ook aan dat er gedurende de gehele procedure intensief contact tussen de Stichting Orgelfonds Gasselternijveen en de kerkvoogdij der hervormde gemeente onderhouden wordt.

Leidschendam, 29 augustus 1997.

Ir. A.C.M.Luteijn, secretaris.